

ADAM MICKIEWICZ

Żywila

wolnelektury.pl

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

ADAM MICKIEWICZ

Żywila

POWIASTKA Z DZIEJÓW LITEWSKICH

PRZEDMOWA

Przyjacieli lat dziecinnych ojca mojego, przypomniał sobie w tych czasach, iż jeden z najpierwszych jego utworów był drukowany w ówczesnych pismach periodycznych¹ wileńskich, odszukał go i przysłał mi kopię, którą podzielić się z publicznością czytując sobie za obowiązek.

Jest to zaledwo szkic tylko, ale miłośnicy poezji jak miłośnicy sztuk pięknych zawsze wyłącznym uczuciem otaczali szkice ręką mistrzów kreślone. Powiastkę dzisiejszą uważać można za pierwszy rys wielkiego poematu. *Żywila* ukazała się bezimiennie, w numerze 123 „Tygodnika Wileńskiego”, dnia 28 lutego 1819 r. (Ojciec mój wówczas zaledwo 20 rok życia kończył) pisana językiem starodawnym, do tytułu dodana była wskazówka, że podanie wyjęto ze starożytnych rękopismów² polskich, udzielonych redakcji przez P.S.F.Z. Taż sama myśl natchnęła później *Grażynę* i *Wallenroda*, a widać w niej nawet tenże sam sposób obrobienia przedmiotu.

Pod gniotem³ cenzury podejrzliwej, poeci nasi często byli zmuszeni uciekać się do roli bajko-pisarza, który nie mogąc wprowadzić na scenę ludzi, daru mowy zwierzętom udziela, i tak za pomocą przypowieści wyklada prawdy lub rozwija uczucia, wygnane z dziedziny życia politycznego. Z wyłącznym talentem i dowcipem używał tego sposobu Julian Niemcewicz⁴. Ojciec mój, kreśląc obowiązki względem ojczyzny, nieraz bohaterów poematów swoich szukał w odległych dość epokach, aby ich słowa, zupełnie dla rodaków przezroczyście, w oczach nieprzyjaciela zdawały się być tylko prostą historią. Takie utwory utrzymywały miłość Ojczyzny i nienawiść obcego jarzma.

Władysław Mickiewicz

Paryż, 21go maja 1868 r.

ŻYWILA

Grekowie i rzymskiej historii pisarze⁵ dosyć nam ku zbudowaniu podali o cnotliwych a prawie⁶ męskiego serca białych głowach, więc i Litwie naszej na podobnych nie zeszło przykładach⁷; gdyby jedno⁸ kto w dziejach ony wypatrzeć, a złotym piórem okryślić⁹

¹pisma periodyczne — dziś: czasopisma. [przypis edytorski]

²rękopism — dziś popr.: rękopis. [przypis edytorski]

³gniota — tu: ciężar. [przypis edytorski]

⁴Niemcewicz, Julian Ursyn (1757–1841) — poeta, powieściopisarz i dramaturg polskiego Oświecenia, poseł Sejmu Wielkiego. [przypis edytorski]

⁵Grekowie i rzymskiej historii pisarze etc. — sam Mickiewicz napisał *Żywilę* archaizowaną polszczyzną, co wymusiło nietypowe decyzje redakcyjne. Uaktualniono zatem interpunkcję i fonetykę, unikając zmian składniowych i leksykalnych, a bardzo ostrożnie modyfikując fleksję. Innymi słowy, tekst docelowo ma sprawiać wrażenie archaizacji dokonanej współcześnie. [przypis edytorski]

⁶prawie (daw.) — prawdziwie, naprawdę. [przypis edytorski]

⁷na podobnych nie zeszło przykładach — nie zabrakło podobnych przykładów. [przypis edytorski]

⁸jedno (daw.) — tylko. [przypis edytorski]

⁹okryślić — tu: opisać. [przypis edytorski]

chciał: ale wždy¹⁰ widząc, iż nikt o tym jako żywo nie myśli, wziąłem przed się¹¹ ile ze mnie będzie, krótką historyjkę ze staroświeckich ksiąg wyjętą, po prostu wam przełożyć.

Około lata Pańskiego 1400 panowało w Nowogródku, Słonimie i Lidzie możne i po-
tężne książę¹² na imię Koriat, u tego zasię była córka jedynaczka, arcy-nadobna niewiasta;
zwano ją Żywila, to jest Diana¹³: gdyż i gładkością¹⁴ prawie cudną boginię¹⁵ tej równa-
ła się, i myślano pospolicie, iż ku małżeńskim ślubom znaczne wstręty miała; bo gdy
książęta a pany możne z dalekich stron przysyłali posły, upraszając ją sobie ku małżeń-
stwu, wszystkim stale wzbraniała się: stąd wieść szła, iż w panińskim stanie do końca
żywota być chce. Ano wcale¹⁶ inakże były tych uporów przyczyny. Księżniczka Żywila
od czasu niejakięgo rozmiłowała się skrycie Litwina Poraja¹⁷, męża z rycerskim sercem,
który przez swe wyśmienite przewagi wojenne mocno był księciu Koriatowi spodobany;
i w niebycie jego¹⁸ rząd nad wszem państwem sprawował, skąd nietrudno mu było z lu-
bownicą swoją tajemne schadzki miewać, gdzie by miłości swoje wynurzali¹⁹ i wzajemnie
się pocieszali.

Miłość

Stało się, iż krótko potem wrócił z wojny książę Koriat i zasmucił się niepomalu²⁰,
wielką w kochanej córce swojej upatrując przemianę. One łzy, one wzdychania, one bla-
dości, one lękania się i drżenia ustawiczne przed ojcem, dały mu wszystko, jako było,
wrozumieć. „Córko odrodna — zawołał — wiodła cię rozpusta a wszeteczność, iż zhań-
biłaś na wieki dom ojcowski, idź precz sprzed oblicza mego; i ty, i kto cię na tę niecnotę
zaprawił, śmiercią okrutną pomrzecie”. Jakoż wytrąbiono z urzędu po mieście, iż kto by
wymienił gamrata²¹ księżniczki Żywili, albo o nim lice²² jakowe powziął, bogato udarowan
odejdzie. Alic trąbienie na świat poszło, gdyż nikt nie był, co by o skrytych miłościach
onych coś wiedział, albo wiedząc, Koriatowi doniósł. Księżniczka Żywila była w szcze-
gólnym zamilowaniu u sług i poddanych swoich, a na rycerza Poraja, który pokutnie
nieszczęścia swego płakał, a na dworze w wesołą twarz ubrać się umiał, żadne jako żywo
nie przyszło podejrzenie.

Tajemnica

Widząc tedy Koriat, iż wszystkie jego posłuchy i śledzenia nie skutkują, a w jedno
nic się obracają, mocno na córkę swoją nastawał, wielkie grozy czyniąc; ale ona statecznie
w cierpliwości stała. „Ojczy mój — pry²³ — znam²⁴, iżem winna znacznej winy, karaj
mnie, otoć jestem, znam²⁵, iżem niegodna znaleźć u ciebie miłosierdzie; przedsię²⁶ drugiej
duszy niewinnej gubić z sobą nie mogę, abych²⁷ ciężej jeszcze Bogów nie obraziła”. Książę
zatem spuścił nieco z onych pierwszych srogości, jał²⁸ się pochlebstwa, i złość w mowie
jedwabnej przykrywając, obiecał jej dobrym słowem, iż grzech przepuści²⁹, aby jedno³⁰
wszetecznika, co by zacz był, mógł wiedzieć.

¹⁰wždy (daw.) — jednak. [przypis edytorski]

¹¹wziąłem przed się — dziś: przedsięwziąłem, postanowiłem. [przypis edytorski]

¹²książę — w dawnej polszczyźnie wyraz ten występował w rodzaju nijakim. [przypis edytorski]

¹³Diana (mit. rz.) — bogini łowów, przyrody i księżycy. [przypis edytorski]

¹⁴gładkość (daw.) — piękność. [przypis edytorski]

¹⁵boginię — dziś popr. forma C.lp: bogini. [przypis edytorski]

¹⁶wcale (daw.) — całkiem. [przypis edytorski]

¹⁷rozmiłowała się skrycie Litwina Poraja — dziś popr.: rozmiłowała się skrycie w Litwinie Poraju. [przypis edytorski]

¹⁸w niebycie jego — w jego nieobecności. [przypis edytorski]

¹⁹wynurzać — zwierzać, ujawniać. [przypis edytorski]

²⁰niepomalu (daw.) — bardzo. [przypis edytorski]

²¹gamrat (daw.) — kochanek. [przypis edytorski]

²²lice (daw.) — dowód rzeczowy. [przypis edytorski]

²³pry (daw.) — mówi, rzecz. [przypis edytorski]

²⁴znać (daw.) — wiedzieć. [przypis edytorski]

²⁵znać — tu: wiedzieć. [przypis edytorski]

²⁶przedsię (daw.) — jednak. [przypis edytorski]

²⁷abych — dziś popr.: abym. [przypis edytorski]

²⁸jał (daw.) — chwycić. [przypis edytorski]

²⁹przepuścić — tu: odpuścić. [przypis edytorski]

³⁰jedno (daw.) — tylko. [przypis edytorski]

Żywila milczała, łzami i szlochaniem odpowiadając. Księżę tedy zagniewawszy się gniewem wielkim, kazał jedyną córę swoją w łańcuchy wsadzić i do lochu pod straż wrzucić, skąd miała być niedługo wywiedziona do tracenia.

I maź³¹ kto style, aby podołał opisać lamentsy i ciężkie smętki a płacze, które stąd po wszem mieście powstały; bo księżniczkę Żywilę naród w przedniej, jakoby bóstwo jakie, miał uczciwości³², i jakoby matkę kochaną miłował, iż rada³³ ubogie ludzie wspierała, a srogi przeciwko poddanym³⁴ umysł książećcy łagodziła.

Szedł tedy lud w gromadach wielkich na dworzec³⁵ pański, gorzko płacząc a żebrząc miłości ze strony ubogiej księżniczki. Przedsię³⁶ nic uprosić nie można.

Onego czasu także na pograniczu trwały wojny między ruskimi kniaziami³⁷ a Litwą. Iwan, uzbierawszy siłą³⁸ wojsk wszelakich, miasta ubiegał, ogniem i mieczem następował; tak iż nim się o tym wieść rozbiegła, mnogość ludu a krwie uczciwej psował, zasię szybko nadciągnawszy, niedaleko miasta obozy rozłożył.

Działo się tu dniem przed świętami Peruna³⁹; nazajutrz miano tracić księżniczkę Żywilę.

Poraj od⁴⁰ Koriata z garstką przebranego⁴¹ rycerstwa słany był, ażeby wstręty jakowe nieprzyjacielowi czynić, zaczem by obrony przyzwoito u murów nastawiono. Ten, chociaż z daleko ogromniejszym a srogim sobie napastnikiem sprawę miał, przedsię serca nie tracąc, na ludzie jego bez sprawy⁴² lada jako ciągnące z taką mocą a gwałtem wielkim padł, iż je na głowę poraziwszy do kosza⁴³ wegnał, i przyszlaby dnia owego zguba ostateczna na Rusiny, gdyby noc potrzebie⁴⁴ końca nie dała.

Poraj, nic nie mieszkając⁴⁵, nieprzyjacioły wojski swymi obsaczył⁴⁶, sam do miasta z radosną nowiną bieżał. Odprawowano w mieście wesele wielkie. Koriat naprzeciw Poraja z niemalym pocztem wyjechał, cześć mu wszelaką wyrządzając i obrońcą swoim zowiąc, więc i do zamku społem⁴⁷ na ucztę z sobą zaprosił, a gdy się sami jedni znaleźli, Poraj jako stał, upadł do nóg książećcia, szerokimi słowy wierność a stateczność swoją wywodząc: „Atoć książe i panie mój, poraziłem⁴⁸ nieprzyjacioły twoje porażką znaczną, i dadzą li⁴⁹ Bogowie do małego szcztetu wygubić ich, w tym zasię⁵⁰ to za nagrodę sowitą mieć chcę, abyś córki twej jedynej nie tracił, a mnie ją z łaski swej w małżeństwo oddał; za którą łaskę twoją, krwią i majątnością, ile ze mnie jest, odśługować nie chybię”. Książ-

³¹maź — ma z partykułą wzmacniającą -ż. [przypis edytorski]

³²uczciwość (daw.) — tu: cześć, szacunek. [przypis edytorski]

³³rad (daw.) — chętnie. [przypis edytorski]

³⁴przeciwko poddanym (daw.) — wobec poddanych. [przypis edytorski]

³⁵dworzec (daw.) — dwór. [przypis edytorski]

³⁶przedsię (daw.) — jednak. [przypis edytorski]

³⁷kniaź (daw.) — książę. [przypis edytorski]

³⁸siła (daw.) — wiele. [przypis edytorski]

³⁹Perun — słowiański bóg piorunów. [przypis edytorski]

⁴⁰od (daw.) — tu: przez. [przypis edytorski]

⁴¹przebrany — tu: wybrany. [przypis edytorski]

⁴²sprawa (daw.) — tu: szyk bojowy. [przypis edytorski]

⁴³kosz — tu prawdop.: obóz. [przypis edytorski]

⁴⁴potrzeba (daw.) — bitwa, potyczka. [przypis edytorski]

⁴⁵mieszkać (daw.) — zwlekać. [przypis edytorski]

⁴⁶obsaczyć — dziś popr.: osaczyć. [przypis edytorski]

⁴⁷społem (daw.) — razem. [przypis edytorski]

⁴⁸porazić (daw.) — zwyciężyć, pokonać. [przypis edytorski]

⁴⁹li — partykuła pytajna. [przypis edytorski]

⁵⁰zasię (daw.) — zaś. [przypis edytorski]

że wmiast⁵¹ dobroci niechęć pokazywał, i takimi słowy rzekł: „Poraju, napełniłeś mnie weselem i smętkiem; raduję się słysząc o tak zacnych posługach twoich, a zasię przecz⁵² wymagasz, co jest nad moc moją? Owe święte a wielkie przodki nasze, książęta litewskie, wiesz jako córek swoich poddanym za mąż nie dawali, a źle z tym jest, kto krwie swej niedbały, na lekkość ją puszcza; więc i z tym, kto się powodzeniem w pychę wbija a zbyt wyżej, niż nań przystało, sięga. Lepak⁵³ i to imo się puszczać⁵⁴, córka moja wyrodna domu książęcego godność łącie splamiła... Wierzyć nie chcę, abys jej do takowej sromoty⁵⁵ przywódcą⁵⁶ był. Wždy⁵⁷ skąd by się tak nagła ku tej wszetecznicy miłość twoja wzięła? Nie rozumiem. Zaś i z tych gołych podejrzeń oczyścić się musisz; na ten czas obaczę, co z tym mam czynić.

Po rozhowerze⁵⁸ takowym rozeszli się obadwa na pozór łaskawie, obadwa gniewy wewnątrz złamali i pokryli. Poraj niewdzięcznością pańską do żywego poruszony, a prawie gromem rażony, przeczuł, iż zło nad nim wisi, zemstę przeto głęboko w sercu zasadzoną warzył. Książę też rozumiał o Poraju, iż krom⁵⁹ wątpliwości, przez ów z księżniczką nierząd i przez rycerskie szczęście, stolicę pana swego chce posiąść. Dlatego przemyślał, jakoby mu żywot wzięty być mógł, teraz uczynić tego nie śmiejąc, snac⁶⁰ by się rozruch nie stał pomiędzy ludem, który Poraja po mieście obrońcą wykrzykiwał; zacem ku wytłuczeniu do reszty nieprzyjaciół prawica Poraja jeszcze potrzebną była.

Działo się to w noc przed świętkami Peruna; nazajutrz miała być tracona księżniczka Żywila.

Iwan tymczasem porażony i ściśniony srodze, wyglądał rychło mu czas ostateczny za-
błyśnie i wszelkiej nadziei próżen⁶¹ biedził się, nie wiedząc, jaką lepszą radę wziąć przed się. Gdy i oto drabanci⁶² obozowi wbieżeli mówiąc, iż mąż niejaki, w czarnej zbroi, do obozu jechał, a słuchania⁶³ książęcego prosi. Kazano go wpuścić. Szedł więc i rzekł: „Kniaziu Iwanie, Poraj jestem, którym ludzie tve dwakroć pobił i ciebie obsaczonego zewsząd trzymam, a otoc przychodzę oddać w ręce tve miasto z księżciem jego, i ze wszystkimi dostatki⁶⁴ i wojskiem jego. Masz mnie jedno przysięć przysięgę wielką, iż ludzi mieczem i ogniem psować nie będziesz, a iż księżniczka pewna, w mieście więziona, żoną mi dana być musi ze wszelakim bezpieczeństwem”.

Już się zabierało na brzask przede dniem święt Peruna, a dnia onego miała być tracona księżniczka Żywila.

Nagle hałas i zgiełk nad spodziw⁶⁵ wielki rozszedł się po wszem mieście; co żwawszy obywatela, zastawiając się⁶⁶ onej gwałtownej napaści, gardła dali. Innych trwogą potłumiono, tak iż poddanność nieprzyjaciółom uczynić musieli.

Poraj wybija więzienie i znajduje (zgroza mówić) ulubioną swoją bladą, półżywą, na lichym posłaniu, lada jako porzuconą, w ciemnicy. Obaczywszy Poraja, zemgła⁶⁷.

Niesiono ją zatem na ulicę, aby jakokolwiek ocucić, a ducha jej przywołać. Ratowano, a ona się nie czuła; zbiegł się lud to widząc, i stało się wołanie i krzyk wielki; ano przedsię

⁵¹wmiast (daw.) — w miejsce. [przypis edytorski]

⁵²priecz (daw.) — dłączego. [przypis edytorski]

⁵³lepak (daw.) — jednak. [przypis edytorski]

⁵⁴to imo się puszczać — i na to nie zwracając uwagi. [przypis edytorski]

⁵⁵sromota (daw.) — wstyd. [przypis edytorski]

⁵⁶przywódcą — tu: ktoś, kto kogoś do czegoś doprowadził. [przypis edytorski]

⁵⁷wždy (daw.) — przecież, jednak. [przypis edytorski]

⁵⁸rozhovor (z rus.) — rozmowa. [przypis edytorski]

⁵⁹krom (daw.) — bez. [przypis edytorski]

⁶⁰snac a. snadź (daw.) — widocznie, prawdopodobnie. [przypis edytorski]

⁶¹wszelkiej nadziei próżen — pozbawiony wszelkiej nadziei. [przypis edytorski]

⁶²drabant a. trabant — żołnierz ze straży przybocznej. [przypis edytorski]

⁶³słuchanie — tu: posłuchanie, audjencja. [przypis edytorski]

⁶⁴dostatki — dziś popr. forma N.lm: dostatkami. [przypis edytorski]

⁶⁵nad spodziw — nad spodziewanie. [przypis edytorski]

⁶⁶zastawiać się (daw.) — bronić się. [przypis edytorski]

⁶⁷zemgłać — dziś popr.: zemdleć. [przypis edytorski]

nie czuła. Nareszcie wdzięczne oce⁶⁸ otwierając, cudowała się⁶⁹ mocno, widząc w około cizbę ludu i zbrojne mężę nieprzyjacielskie. Na on czas Poraj przystąpiwszy, rzekł: „Złóż twoje bojaźni, najmilsza, to są bojownicy Iwana, zemściciela krzywd naszych, którego opieka z nas nie zejdzie”. Żywila to usłyszawszy, dobrze znowu nie zemgląła, potem zasię nagle miecz od boku Poraja wychwyciwszy, tak silnie sztychem w piersi mu uderzyła, iż na skroś przepadł. „Zdrajco – wołając — tak li u ciebie małą była ojczyzna, iż ją dla trochę tej gładkości zaprzedałeś? Człowieku beze czci, tak li odpłaciłeś za moje stateczne miłości? A zaś wy obywatelowie, przecz stoicie jakoby nie do was mówiono, przecz⁷⁰ nie obrócić na tych oto zbójców gniewu i zemsty waszej?” To mówiąc, z mieczem na nieprzyjacioły blisko stojące godziła; czym lud wszystkim, jakoby kto ogniem po nich rzucił, poruszony, dopadłszy co kto mógł, z broniami i mieczami, na Rusiny, nic takowego nie spodziewające się, bieżał. Wytępiono ich moc wielką, po domach i ulicach, resztę żywcem brano a więziono. Żywila przybiegłszy, kędy⁷¹ Koriat z tarasu⁷² świeżo wypuszczony stał, „Ojcie mój!” zawołała i padła bez duszy.

Pochowano ją pod Mendogową⁷³ górą, kędy kopiec usypano i drzewa na pamiątkę sadzono. Staruszkowie dziękując Panu Bogu wszechmogącemu, iż ich na hańbę a urągawisko nieprzyjaciela nie podał, powtarzają dziatkom swym imię Żywili.

⁶⁸oce — dziś popr. forma B.lm: oczy. [przypis edytorski]

⁶⁹cudować się — dziwić się. [przypis edytorski]

⁷⁰priecz (daw.) — daczego. [przypis edytorski]

⁷¹kędy (daw.) — gdzie. [przypis edytorski]

⁷²taras — tu: więzienie. [przypis edytorski]

⁷³Mendog (ok. 1203–1263) — wielki książę litewski, według niektórych historyków koronował się na króla Litwy. [przypis edytorski]

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/mickiewicz-zywila>

Tekst opracowany na podstawie: Adam Mickiewicz, *Żywila*. Powiastak z dziejów litewskich, Księgarnia Lu-xemburska, Paryż 1866.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Utwór powstał w ramach konkursu "Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013", realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie "Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013". Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Paulina Choromańska, Paweł Kozioł.

Okładka na podstawie: TonyToo66@Flickr, CC BY 2.0

ISBN 978-83-288-0546-0

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na stronie wolnelektury.pl.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).